

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
DAUGAVPILS UNIVERSITY

VĒSTURE:
AVOTI UN CILVĒKI

XXV

HISTORY:
SOURCES AND PEOPLE

~ DAUGAVPILS UNIVERSITĀTES
AKADĒMISKAIS APGĀDS "SAULE" ~

2022

Saleniece, I., atb. red. *Vēsture: avoti un cilvēki*. XXV. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saulē", 2022. 294 lpp.

Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes Vēstures katedras zinātnisko rakstu krājums "Vēsture: avoti un cilvēki" ir anonīmi recenzēts periodisks izdevums ar starptautisku zinātniskās redakcijas kolēģiju. Tā mērķis ir prezentēt aktuālo pētījumu rezultātus vēstures zinātnes, historiogrāfijas un vēstures palīdzinātņu jomā. Iznāk reizi gadā latviešu, angļu un krievu valodā.

Redkolēģija / Editorial Board

Irēna Saleniece (Daugavpils Universitāte, Latvija) – atbildīgā redaktore
Sandra Grigaravičiūtē (Lietuvas Genocīda un pretošanās pētniecības centrs, Lietuva)

Ēriks Jēkabsons (Latvijas Universitāte, Latvija)

Olaf Mertelsmann (Tartu Universitāte, Igaunija)

Ilgvars Misāns (Latvijas Universitāte, Latvija)

Henrihs Soms (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Geoffrey Swain (Glāzgovas Universitāte, Apvienotā Karaliste)

Vitālijs Šalda (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Juris Urtāns (Latvijas Kultūras akadēmija, Latvija)

Literārie redaktori

Jana Butāne-Zarjuta, Sandra Meškova, Anatolijs Kuzņecovs

Tehniskās redaktores

Žanete Gabranova, Vita Štotaka

Maketētāja

Marina Stočka

Iekļauts EBSCO datubāzē.

ISSN 1691-9297

© Daugavpils Universitāte, 2022

Saleniece, I., ed. *History: Sources and People*. XXV. Daugavpils: Daugavpils University Academic Press “Saule”, 2022. 294 p.

The collection of articles “History: Sources and People” of History Department of the Faculty of Humanities of Daugavpils University is a double-blind peer-reviewed periodical with the international editorial board. It publishes articles aimed at presenting the research findings in the field of history, as well as historiography and auxiliary historical disciplines. It is published once a year in Latvian, English, and Russian.

Editorial Board

Irēna Saleniece (Daugavpils University, Latvia) – editor in chief
Sandra Grigaravičiūtė (Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania, Lithuania)
Ēriks Jēkabsons (University of Latvia, Latvia)
Olaf Mertelsmann (University of Tartu, Estonia)
Ilgvars Misāns (University of Latvia, Latvia)
Henrihs Soms (Daugavpils University, Latvia)
Geoffrey Swain (University of Glasgow, United Kingdom)
Vitālijs Šalda (Daugavpils University, Latvia)
Juris Urtāns (Latvian Academy of Culture, Latvia)

Literary editors

Jana Butāne-Zarjuta, Sandra Meškova, Anatolijs Kuzņecovs

Technical editors

Žanete Gabranova, Vita Štotaka

Lay-out

Marina Stočka

Included in EBSCO database.

Evita Feldentāle

Nometinājumā dzimušo bērnu attieksme pret Latviju: 1941. gada 14. jūnija deportācijas piemērs*

Atslēgas vārdi: 1941. gada 14. jūnija deportācija, nometinājums, latviešu valoda, Latvija, ģimene

Ievads

2021. gada jūnijā apritēja 80. gadskārta, kopš naktī no 13. uz 14. jūniju 1941. gadā no Latvijas teritorijas uz attāliem PSRS apgabaliem tika izsūtīti 15 424 Latvijas iedzīvotāji (Pelkaus 2001, 14). Līdz šim ir veikti dažādi pētījumi par deportētajiem, apkopojot arhīva lietas, datus un atmiņas. Fonds “Sibīrijas bērni” turpina vākt deportēto bērnu atmiņas, bet plašāks pētījums par cilvēkiem, kas dzimuši nometinājumā jau pēc Otrā pasaules kara beigām, nav veikts. Zināms, ka ceļā uz izsūtījuma vietu dzimuši septiņi, bet izsūtījuma vietās līdz 1942. gada martam piedzimuši 69 bērni (Zālīte 2001).

Latvijas Okupācijas muzeja Audiovizuālo materiālu krātuvē (turpmāk – LOM AVK) atrodamas 2 412 videoliecības, kas ir apjomīgākais video formātā uzņemtais mutvārdu vēstures krājums Latvijā. No tām 240 ierakstītas 1941. gada 14. jūnijā deportēto atmiņas, bet vēl ir daudz videoierakstu, kuros šī deportācija dažādos aspektos pieminēta, tostarp ir videoliecības ar nometinājumā dzimušajiem.

Rakstā aplūkotas trīs LOM AVK videoliecības. Tās vieno tas, ka intervētās Dzintra Hirša (dz. Librehte, 1947, Krasnojarskas apgabals), Inta Meiere (1950, Tomskas apg.) un Astrīda Holma (1954, Krasnojarskas apg.) ir dzimušas ārpus Latvijas teritorijas, ģimenēs, kuras veidoja 1941. gada 14. jūnijā arestētie un izsūtītie Latvijas iedzīvotāji.

Raksta mērķis ir sniegt ieskatu trīs iepriekš minēto nometinājumā dzimušo bērnu attieksmē pret pārceļšanos uz vecāku dzimteni Latvijā, pirmajiem iespaidiem un attieksmi pret latviešu valodas mācīšanos ģimenē nometinājuma vietā un latviešu valodas zināšanu raksturojumu pēc ierašanās Latvijā.

---

* Raksts izstrādāts Latvijas Zinātnes padomes finansētā projektā Nr. lzp-2019/1-0278 “Dezinformācijas un savvērestību radītie riski demokrātijai: Latvijas pieredzes pārlūkošana”.

Aplūkoto videolicību autoru ģimeņu raksturojums

Sievietes dzimušas nometinājumā pēc Otrā pasaules kara. Dzintra piedzima 1947. gada 31. martā Krasnojarskas apgabala Igarkā Veras (dz. Jančova, 1919) (Pelkaus 2001, 258) un Voldemāra (1915) (Pelkaus 2001, 540) Librehtu ģimenē. Kā Dzintra stāsta, viņas vecāki bija samierinājušies, ka Latvijā vairs neizdosies atgriezties; par to liecina arī Dzintras tēva viņai atstātais par to, ka cerība, ka Latvijā varēs atgriezties, zuda pēc Otrā pasaules kara beigām. Tāpēc tika nolemts dzīvot pēc iespējas normālu dzīvi nometinājuma vietā, tostarp dibināt ģimeni, un līdz ar dzīves apstākļu nosacītu nostabilizēšanos jaunajā ģimenē tika lemts par labu ģimenes pieaugumam. To, ka sākotnēji dzīves apstākļi bija dramatiski, rāda tas, ka ilgu laiku bija problēmas ar iztiku; viena no Dzintras vecmāmiņām, kuru viņa nekad nesaņēma, nometinājumā nomira no bada. Dzintras tēvs Voldemārs pat ieguva ieroci, lai medijot uzlabotu ģimenes uzturu. Kā Dzintra stāsta: “[...] viņiem problēmas visu laiku ar to ēšanu, tad kā viņi izvilks mani? Un tētis teicis – izvilks. Nu, tā. Kaut kā izvilka.” (OMF 2300/3421e)

Astrīda piedzima Irinas (dz. Fetlere, 1924) (Pelkaus 2001, 429–430) un Vilhelma (1915) (Viksne 1999, 276) Holmu ģimenē 1954. gada 31. jūlijā Krasnojarskas apgabala Tasejevas ciemā. Viņas vecāki izveidoja ģimeni pēc tam, kad Astrīdas tēvs tika atbrīvots no soda izciešanas vietas, kur viņš bija nokļuvis pēc aresta 1945. gadā Latvijā.

Inta Meiere piedzima 1950. gada 10. maijā Tomskas apgabala Kolpaševā. Ne Inta, nedz viņas māte Valija Meiere (1920) (Pelkaus 2001, 649) nepiemin Intas tēvu. Māte uzsver, ka viena rūpējās par tikko piedzimušo (OMF 2300/450; 451).

Visas trīs sievietes piedzimušas pēc Otrā pasaules kara beigām; atšķirīgs ir laiks, kurā ģimenes pēc nometinājuma atgriezās Latvijā.

Pārcelšanās uz Latviju un pirmie iespaidi

Librehtu ģimenē tēvs Voldemārs tika atbrīvots 1957. gada 12. martā (Pelkaus 2001, 540), bet māte Vera – 30. augustā (Pelkaus 2001, 258). Ģimene Latvijā atgriezās neilgi pēc mātes noņemšanas no nometinājumā esošo uzskaites. Kad Dzintrai tika paziņots, ka vecāki plāno doties atpakaļ uz Latviju, viņa atzina, ka “[...] it kā es zināju, ka kaut kur ir jāatgriežas. Kur – es taču nezinu. Dzimtene manējā ir Krievija.” (OMF 2300/3421e)

Atšķirībā no Dzintras Librehtes, kurai nebija nekādas jausmas par to, uz kuriem viņai nāksies pārcelties, Astrīda Holma atstāsta epizodi: “Cik es zinu, mamma, protams, gribēja uz Latviju, bet tēvs jau gandrīz vairs negribēja,

jo mēs jau tur iedzīvojāmies, lai nu kā. [...] Nu, tā tur dzīvojām, mamma tomēr saņēmas, un kaut kā 1964. gadā mēs tomēr [braucām], bet es negribēju braukt uz Latviju.” (OMF 2300/3175; 3176) Astrīda atminas, ka raudāja un neparko uz Latviju doties nevēlējās, jo visa viņas bērība palika Tasejevā. Astrīdas ģimene Latvijā atgriezās tikai 1964. gadā, neraugoties uz to, ka māte no nometināto uzskaites tika noņemta jau 1956. gadā (Pelkaus 2001, 429). Tas bija saistīts ar to, ka Astrīdas tēvam Latvijā vēl pirms aresta jau bija izveidota ģimene (OMF 2300/3175; 3176).

Intai Meierei šķita, ka, neraugoties uz mātes stāstiem par dzimteni, viņa tur nekad nenokļūs: “Man jau likās, ka mēs tur paliksim dzīvot, es jau nezināju līdz tiem septiņiem gadiem, ka vispār dzīvē kaut kas var mainīties. Man vispār jāsaka tā, ka es pat nezināju, uz kurienu mani ved. [...] Mamma teica, nu brauksim tad! Bet uz kurienu, es [...] pat neiedomājos, [...] ka tas varētu būt kas cits, nekā tur. Nu, tur es biju pieradusi, tur man bija draugi, un pēkšņi mēs sēžam kuģi un braucam [uz Latviju].” (OMF 2300/451)

Atšķirībā no Dzintras Librehtes un Intas Meieres, kuras Latvijā pirmo reizi ieradās pēc tam, kad viņu vecāki pēc atbrīvošanas no nometinājuma tur atgriezās, Astrīda Holma Latvijā jau bija bijusi sešu gadu vecumā, lai veiktu operāciju (OMF 2300/450; 451). Jāmin arī tas, ka ne visi deportētie ar saviem bērniem pieņēma lēmumu atgriezties Latvijā, piemēram, Astrīdas Holmas mātes Irinas māsa Margarita Kumizova (dz. Fetlere, 1931) pēc atbrīvošanas no nometinājuma kopā ar trim dēliem palika dzīvot Krievijā, jo Latvijā nebija pieejama piemērota dzīvojamā platība (OMF 2300/1921; 1922; 1923).

Neraugoties uz to, ka ģimenes nāca no dažādām Latvijas pilsētām, pirmā pilsēta, kurā viņas ieradās, bija Rīga, tāpēc arī iespaids par to palicis prātā kā pirmais. Piemēram, Dzintra Hirša atceras, ka viņu, pirmo reizi iebraucot Rīgā, pārsteidzis tas, ka pilsēta bija “tīra! Rīga tīra. Smuka. Gar Jauno Ģertrūdi, kad brauc, man jau bija ko brīnīties. [...] Un jā, tad man likās skaisti” (OMF 2300/3421e). Inta Meiere uzsver, ka Krievijā viņa bija dzīvojusi pilsētā, tomēr daudz ko Latvijā ieraudzīja pirmo reizi: “Tad es atceros, atbraucot, [...] es nebiju ne redzējusi neko lielāku par kaķi un suni tur tajā pilsētā. [...] ieraudzīju vistu un: *что это такое?* [kas tas ir?]. Gailis – tas bija kaut kāds pārsteigums, un tantei vēl bija cūkas un tītari, ko galīgi nebiju redzējusi, nu atkal bija jauna pasaule [...]. Jāsāk bija no jauna visa tā dzīvīte. Te.” (OMF 2300/451)

Iespaidi skāra arī jautājumu par iztiku un pieejamo pārtiku, to piemin Dzintra Hirša, bet Astrīda Holma raksturo šādi: “es taču neredzēju tur ne ābolus, ne neko. Nē, [...] mums no Amerikas sūtīja paciņas, un no Latvijas viens otrs sūtīja, bet ābols tur [Sibīrijā] bija brīnums. [...] Un vēl šādi tādi,

sieriņus atceros, visas tādas mantas, kas mums Sibīrijā nebija. Doktordesa man likās ļoti garšīga toreiz.” (OMF 2300/3175; 3176)

Teicējas min satikšanos ar radniekiem, vecāku draugiem un pēc skolas gaitu atsākšanas arī attiecības ar skolas biedriem, to, kā viņas tika uzņemtas savās klasēs. Tas sākotnēji bija tieši saistīts arī ar viņu latviešu valodas zināšanām.

Latviešu valodas lietojums ģimenē un iegūstot izglītību

Attieksme pret latviešu valodas mācīšanu ģimenē nometinājumā un to zināšanas līmenis pēc pārcelšanās uz dzīvi Latvijā visām teicējām bija atšķirīgs. Inta Meiere mājās mācījās un runāja latviešu valodā līdz 1956. gadam, kad uz Latviju devās viņas auklīte Marija Klēbere (Pelkaus 2001, 457). Pēc tam viņa sāka apmeklēt vietējo bērnudārzu, kurā iemācījās krievu valodu. To, ka ģimenē krievu valoda bija ņēmusi virsroku, rāda arī tas, ka, atstātot savas sarunas ar māti, Inta izmanto krievu valodu, piemēram, stāstot par epizodi ceļā uz Latviju 1960. gadā: “[..] sēdējām stacijā, gaidījām Rīgas vilcienu, nu, neko, mammai aiziet nopirkt avīzi [, lai ir ko] palasīt, vai grāmatu, es neatceros, ko viņa tur pirka. “*Я схожу* [es aiziešu] – viņa tagad saka – *купить газеты или что там..* [nopirkt avīzi vai kaut ko citu..].” (OMF 2300/451)

Tikmēr Dzintras Hiršas ģimene nometinājumā sarunājās latviešu valodā, lai gan tam lielu uzmanību nepievērsa, jo kā atzīst: “[..] ņemot vērā to, ka viņi domāja, ka viņi neatgriezīsies [Latvijā] un tā tālāk, latviešu valodu man neviens nemācīja, to gan es atceros.” (OMF 2300/3421e)

Astrīdas māte Irina Holma stāsta, ka ģimenē galvenā sarunvaloda bija krievu valoda (OMF 2300/3174; 3175). Tas ietekmēja arī to, ka pēc ierašanās Latvijā 1954. gadā viņas meita ne tikai apmeklēja skolu ar krievu mācību valodu, bet arī vēlāk studēja krievu valodā. Astrīda norāda, ka sabiedrībā, kurā viņa dzīvoja, valdīja šāds viedoklis: “Viņi [kolēģi, draugi] tikai priecājās, ka viens latvietis palika par krievu faktiski.” (OMF 2300/3175; 3176)

Dzintra Hirša atceras, ka pēc ierašanās Latvijā vecāki bija nolēmuši sūtīt viņu Rīgas 44. vidusskolas krievu valodas plūsmā, jo pirmās trīs klases Dzintra bija mācījusies krievu valodā Krievijā, tomēr pēc skolas direktora pamudinājuma vecāki piekrita sūtīt meitu latviešu valodas plūsmā: “[..] mēs atbraucām [1957. gada] augustā, un man [..] līdz septembrim pamatīgi bija jāmacās [latviešu valoda]. Nu un es mācījos vienkārši. Pamatīgi mācījos. Mamma man palīdzēja. Viņa sēdēja un [..] lika mācīties. Paps arī lika mācīties. Un ko darija skolotāji? Jo es jau biju 4. klasē. Viņi pirmos divus semestrus nelika

man atzīmes latviešu valodā un literatūrā. Un pēc tam sāka likt, protams, man piecinieks nebija, bet sāka likt atzīmes.” (OMF 2300/3421e) Pēc skolas beigšanas Dzintra studēja Latvijas Valsts universitātē, kuru absolvēja un kļuva par valodnieci.

Atšķirīgā situācijā bija Inta Meiere; sievietē atzīst, ka sākumā bija grūti runāt latviešu valodā, tomēr, pateicoties radiem un bērniem pagalmā, ar kuriem viņa komunicēja, latviešu valodas apguve sekmējās ātrāk. Tā kā tuvumā nebija skolas ar krievu valodas plūsmu, nācās iet skolā ar latviešu mācību valodu. Inta Meiere norāda, ka tieši skolā viņa iemācījās latviešu valodu: “Es atceros, mani mācīja latviski skaidri runāt, ļoti laba skolotāja bija Avene Elizabete. Viņa man mācīja latviski [runāt un rakstīt], vairāk nodarbojās ar mani kā ar citiem bērniem, lai es iemācītos latviešu valodu.” (OMF 2300/451)

Liela nozīme latviešu valodas apguvē bija ģimenes attieksmei pret to; kā redzams, tā bija atšķirīga. No trīs aplūkotajiem piemēriem pēc pārcelšanās uz dzīvi Latvijā divos gadījumos izglītība tika iegūta vai turpināta latviešu valodā, bet vienā gadījumā – krievu valodā. Tas lielā mērā bija saistīts ar tuvāko izglītības iestāžu izvietojumu un pieejamo mācību valodu.

Noslēgums

1941. gada deportēto un nometinājumā esošo cilvēku pēc Otrā pasaules kara dzimušie bērni ir nozīmīgs izpētes temats, jo daļa kopā ar saviem vecākiem pēc atbrīvošanas no nometinājuma atgriezās Latvijā, kur bija spiesti iedzīvoties sev neierastā vidē. Šajā pētījumā dots īss ieskats LOM AVK atrodamajās videoliecībās, kuras sniegušas trīs nometinājumā dzimušas sievietes, raksturojot savas ģimenes, to attieksmi pret latviešu valodu un valodas prasmī, attieksmi pret pārcelšanos uz dzīvi Latvijā un pirmajiem iespaidiem.

Tēmas izpēte jāturpina, analizējot vairāk videoliecību ar nometinājumā dzimušajiem. Tāpat jāpaplašina aplūkoto aspektu skaits, piemēram, komunikācija ar vietējiem iedzīvotājiem nometinājumā un pēc pārcelšanās uz Latviju, dalība jaunatnes organizācijās un dzimšanas vietas ietekme uz turpmāko dzīvi.

Avotu un literatūras saraksts

OMF 2300/3175; 3176. Latvijas Okupācijas muzeja (turpmāk – LOM) Audiovizuālo materiālu krātuves krājums, Astrīdas Holmas dzīvesstāsts, ierakstija Lelde Neimane Rīgā 2016. gada 8. jūnijā; ieraksts (78 minūtes, latviešu valodā) glabājas LOM AVK krājumā, numurs katalogā 3175 un 3176.

OMF 2300/3421e. Dzintras Hiršas dzīvesstāsts, ierakstija Lelde Neimane un Vineta Poriņa Jūrmalā 04.03.2020. (191 min., latv. val.)

Evita Feldentāle

Nometinājumā dzimušo bērnu attieksme pret Latviju: 1941. gada 14. jūnija deportācijas..

OMF 2300/451. Intas Meieres dzīvesstāsts, ierakstija Andrejs Edvīns Feldmanis Limbažu raj., Ainažos 27.05.2003. (32 min., latv. un krievu val.)

OMF 2300/3174; 3175. Irinas Holmas dzīvesstāsts, ierakstija Lelde Neimane Rīgā 08.06.2016. (79 min., latv. val.)

OMF 2300/1921; 1922; 1923. Margaritas Kumizovas dzīvesstāsts, ierakstija Lelde Neimane Žeržuļos Krievijā 01.10.2008. (144 min., latv. val.)

OMF2300/450. Valijas Meieres dzīvesstāsts, ierakstija Lelde Neimane Limbažu raj., Ainažos 27.05.2003. (126 min., latv. val.)

Pelkaus, E. (2001) *Aizvestie. 1941. gada 14. jūnijs*. Rīga: Latvijas Valsts arhīvs. 801 lpp.

Viksne, R., Kangeris, K. (1999) *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā (1949–1986)*. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds. 975 lpp.

Zālite, I., Dimante, S. *Četrdesmito gadu deportācijas. Struktūranalīze*. <http://pra.vip.lv/strukturalize.html> (19.01.2021.)

Zālite, I., Eglīte, S. *1941. gada 14. jūnija deportācijas struktūranalīze*. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/25353> (21.01.2021.)

Evita Feldentāle

Video Testimonies of the Children Born in Forced Resettlement: example of the June deportation of 1941

Key words: deportation of June 1941, forced resettlement, the Latvian language, Latvia, family

Summary

On June 14, 2021, 80 years have passed since on that day in 1941, the Soviet regime deported 15,424 Latvian civilians to far-away regions in Russia. To date, research on this event has mainly focused on the deportees and their experiences, with less attention devoted to the experiences of many children who were born in those forced settlements. The article examines three video testimonies found in the audiovisual materials repositories of the Museum of the Occupation of Latvia: testimonies of three women, who were born in Russia, Dzintra Hirša (1947, in Krasnoyarsk Oblast), Inta Meiere (1950, Tomsk Oblast) and Astrīda Holma (1954, Krasnoyarsk Oblast), after World War Two (WWII), in forced settlement. The aim of this article is to provide insights into the attitude of these children, who had been born far away from their parents' homeland, towards relocating to Latvia. It looks to gaze these child-

ren's attitude towards learning the Latvian language in the family, and to explore their first impressions upon arrival. Despite their similar backgrounds, each family had a different approach to teaching the Latvian language. Differences which seem to be later reflected in their choice of which language they pursued primary and, later, higher education in Latvia. As this article is meant to be exploratory in nature, further research of such children, born after WWII in forced resettlements, should expand the number of subjects utilized. Such studies should not only rely on a greater number of testimonies but broaden the range of the topics covered. For example, such works may evaluate relations with locals and other deportees within those camps, such children's attitudes and experiences with communist youth organizations, adjustment to life in Latvia and other questions for this unique group of repressed individuals.